

Jaargang 41

Nummer 2

Maart 2010

Prijs € 6,20

Docentendag 2010

Maatschappij & Politiek

Vakblad voor
Maatschappijleer

Scholierenverkiezingen Tweede Kamer 2010 maandag 7 en dinsdag 8 juni *meld u aan op* www.scholierenverkiezingen.nl

Onderwijskrant Verkiezingen 2010

Op 9 juni 2010 zijn de vervroegde verkiezingen voor de Tweede Kamer. Hierover maakt het IPP een onderwijskrant, en wel in twee versies: één voor havo/vwo en één voor het vmbo.

Een greep uit de inhoud

- ***Kiezen en gekozen worden***
- ***De lijsttrekkers***
- ***Jonge kandidaten***
- ***Vergelijking inhoudelijke standpunten***
- ***Hoe win je de verkiezingen?***
- ***Het stembokje***
- ***Het Kamerwerk***
- ***Vragen en opdrachten***

Prijs en bestelgegevens

De krant is geïllustreerd, telt acht pagina's en is te bestellen als pakket van 35 exemplaren. De prijs van het pakket bedraagt € 43,-. De verzendkosten zijn hierbij inbegrepen. Ga naar www.politiekindeklas.nl voor meer informatie.

U kunt de krant bestellen door een e-mail te sturen naar bestel@publiek-politiek.nl. Geef in de mail aan op welke dag op uw school de meivakantie eindigt. Vermeld ook het aantal pakketten, de gewenste versie, de bijbehorende bestelcode (havo/vwo, bestelcode **978 906473 8111** of vmbo, bestelcode **978 906473 8222**) én het adres van de school.

De kranten worden direct na de meivakantie geleverd.

Redactioneel

Vergis ik me of was er op 5 februari in Zwolle toch wat gemonkel te horen over de keuze van een filosoof en een historicus als inleider, respectievelijk uitleider van de Maatschappijleer Docentendag, de laatste een heuse BN'er en de eerste een BN'er in wording? Als die keuze louter door dat gehalte aan BN'er-schap ingegeven was, zou ik ook mijn bedenkingen hebben. Zo langzamerhand wordt het hele publieke domein door BN'ers geregeerd, zonder dat het criterium van deskundigheid terzake nog een rol van betekenis speelt. Hopelijk muteert het HN51-virus ooit een keer tot een BN51-variant en zijn we eens een poosje helemaal BN'er-vrij. Dit terzijde. Zowel Rob Wijnberg als Maarten van Rossem maakte behartigenswaardige opmerkingen over onderwijs in het algemeen en Maatschappijleer in het bijzonder en beider bijdragen sloten aan bij lezingen van het dagprogramma. De wens van de monkeleers dat een maatschappijleerdag ingeleid en uitgeleid behoort te worden door maatschappijleerdeskundigen impliceert dat er een typische maatschappijleerdeskundigheid bestaat, duidelijk te onderscheiden van andere. Maar is dat wel zo? Ik denk het niet. Maatschappijleer bestrijkt een terrein dat alleen doorkruist kan worden als je tenminste sociaalwetenschappelijke, juridische en historische kennis in je bagage hebt. Opstijgen en met een *birds eye view* het hele terrein in ogenschouw nemen, heeft alleen zin als je de samenhangen van die uiteenlopende perspectieven kunt (re-)construeren. Trouwens, is dat niet wat vooral filosofen en historici proberen? In dit nummer wordt teruggekeken op de Docentendag. Maar dat is niet het enige wat de redactie te bieden heeft. Zo neemt Wolter Blankert u mee naar Ghana en maakt Jan de Kievit de kachel aan met even populaire als dwalende schijnwetenschap over de nieuwe generatie.

Hans van der Heijde

Inhoud

Tussen filosofie en geschiedenis	4
<i>Verslag van een aansprekende Docentendag 2010</i>	
Het dilemma van grondrechten	6
<i>Verslag Docentendagworkshop Anne Frank Stichting</i>	
Vijf vragen over de Kennisbasis Maatschappijleer	7
Jezelf blijven tot het einde	9
<i>Verslag Docentendaglezing cultuursocioloog Dick Houtman</i>	
Wat is Maatschappijleer?	10
<i>Reactie op Docentendaglezing historicus Maarten van Rossem</i>	
Wat moet je nu met Sociologie?	12
<i>De relatie tussen Sociologie en Maatschappijleer</i>	
De zonden der vaders	15
<i>Studiebezoek aan Ghana</i>	
RUBRIEKEN	
Grom	11
De werkvloer	13
<i>Europa-project</i>	
Geknipt	17
Lesmateriaal	18
<i>Coalitievorming</i>	
Recensie	20
<i>Jongerenbeelden</i>	
NVLM	22
Gesignaleerd	23

Tussen filosofie en geschiedenis

Wolter Blankert

Van heinde en verre togen ze naar Zwolle om zich op de Docentendag Maatschappijleer te laven aan de nieuwste ontwikkelingen binnen het vakgebied. Een omvangrijke delegatie uit Zeeland ging in het holst van de nacht op pad om vooral niets te missen. Ook voor de andere delen van het land leek afstand geen bezwaar voor een bezoek aan dit jaarlijkse hoogtepunt voor leerkrachten Maatschappijleer.

Net als eerdere jaren viel er over de opkomst voor de Docentendag niet te klagen. Al bijna drie weken vooraf sloot de inschrijving omdat de maximale capaciteit van vierhonderd deelnemers was bereikt. Niet alleen de spreiding over de regio's vertoonde een bevredigend beeld, dat gold ook voor de spreiding naar schooltype (met een flinke deelname vanuit de ROC's), leeftijdsgroep en sekse.

De opzet van de dag heeft de laatste jaren nauwelijks verandering ondergaan en dat lokt de vraag uit of het niet tijd wordt voor iets nieuws. Een niet per definitie representatieve steekproef onder de arriverende deelnemers wijst uit dat hieraan niet de minste behoefte bestaat. De huidige formule voldoet goed: in de ochtend 'lekker luisteren', in de middag enige gedoseerde eigen activiteit, waarbij vooral de 'heldere praktijkvoorbeelden' waardering genieten.

De organisatie krijgt een pluim: er zijn nauwelijks wachtrijen en er is duidelijke informatie zodat iedereen weet waar hij wordt verwacht, met een tijdschema dat geen moment in de knel komt. De toegangsprijs zien weinig docenten als een probleem, omdat in bijna alle gevallen de school die vanuit het nascholingsbudget voor haar rekening neemt. Als enige kanttekening kan men hierbij plaatsen dat een verstekeling weinig hindernissen in de weg wordt gelegd, maar in maatschappijleerland komt een dergelijk asociaal figuur natuurlijk niet voor.

Context

Voor de plenaire lezingen aan het begin en het einde van de dag pakte de keuze origineel uit. Traden in het verleden veelvuldig politicologen op, nu mocht een filosoof openen en een historicus afsluiten. In de inleiding van de jeugdige (27) filosoof Rob Wijnberg beperkte de inbreng van Nietzsche en Kant zich tot de titel, terwijl de actualiteit de werkelijke inspiratiebron vormde. De opgave voor de leerkracht is belangstelling te wekken, zo betoogde de spreker. Als dat lukt, ligt de victorie onder handbereik. De media zijn ons daarbij niet behulpzaam. Ook serieus bedoelde talkshows larden serieuze zaken met een muzikje of ander lichtvoetig vertier, hetgeen bij de leerling de mening versterkt dat het niet om iets belangwekkends gaat. Kranten, maar ook sommige televisierubrieken,

Douwes Dijksterhuis, Helen Parkhurst in Almere:
'Ik ben een trouw bezoeker en ik vind het altijd heel inspirerende dagen. Vooral de contacten

met andere scholen zijn belangrijk. Hierdoor maak je met andere schoolculturen kennis. Het programma levert altijd weer iets positiefs op. Het tijdstip, zo halverwege het schooljaar, is prima gekozen. Je hebt er dan echt behoefte aan de batterij weer eens op te laden en dat lukt prima op zo'n dag.'

veronderstellen vaak te veel voorkennis. Het bieden van context kan dan uitkomst bieden. Juist in deze tijd met veel vluchtige informatie uit meerdere bronnen, waardoor het onderscheid tussen feit en mening lastig valt te achterhalen, moet de school die context bieden. Na afloop van de openingslezing splitste het gezelschap zich op, zodat iedereen een lezing naar eigen gading kon bijwonen. Bij ten minste één lezing moest een flink aantal belangstellenden genoeg nemen met een staanplaats. Gemor over deze inbreuk op een fundamenteel mensenrecht bleef vrijwel achterwege... dat onderstreept nog eens dat de *patatgeneratie*, die zoals bekend miauwt over het minste ongerief, op zo'n dag ontbreekt. De meeste standhouders van de veel biedende *leermiddelenmarkt* in de foyers zien, naar eigen zeggen, terug op een vruchtbare dag, waarbij slechts één standhouder erkende dat 'het lastig is om tijd van een lunch af te knabbelen; eten gaat nu eenmaal voor'.

Tolerantie

In de middag draaide het om presentaties, de veilige aanduiding voor workshops (echte workshops vormen een zeldzaam verschijnsel). Veel van deze presentaties richtten zich op directe toepassing in de les, tot vreugde van

de leerkrachten. Zo ontvingen vmbo-docenten, na een aansprekende presentatie, een usb-stick waarmee ze al de volgende les hun leerlingen kunnen belagen om de Europese Unie beter uit de verf te laten komen. Maarten van Rossem tekende voor het afsluitende uur, de enige wetenschapper met een naar hem genoemd tijdschrift (*Maarten*). De zaal zat nog even vol als bij de opening. De kennelijk hoge verwachtingen loste hij in, want het publiek bleef tot het einde aan zijn lippen en loste daarbij heel wat lachsalvo's. Over Maatschappijleer uitte hij geen kwaad woord, over de heren Fortuyn en Wilders des te meer - in dit gezelschap geen controversiële invalshoek. Volgens hem moet Maatschappijleer zich vooral op burgerschapsvorming richten, met tolerantie voor minderheden als een al eeuwen binnen de Nederlandse samenleving verankerde verworvenheid. Of zijn met 'godslastering' gelaardeerd leedvermaak om de paar gereformeerde leerkrachten in de zaal daarvan een praktische toepassing vormde, kan men betwisten.

Afscheid Arthur Pormes

De voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLN), Arthur Pormes, opende als van-

Paul Op Heij, ROC, Nijmegen:

'Er is altijd wel een heel prikkelende lezing, altijd de moeite waard. Als ik beslist een negatief punt moet noemen: ik mis aandacht voor internationale vergelijkingen, ook wat het vak zelf betreft. Het minimumjeugdloon in Nederland behoort tot het laagste van Europa, het gewone minimumloon tot het hoogste. Welke sociale werkelijkheid, welke visie, zit daar bijvoorbeeld achter?'

ouds de dag en na heel wat jaren voorzitterschap oogde hij nog opvallend fris en onbevangen. Die kan nog jaren mee, leek de heersende gedachte in de zaal. Daarom kwam het als een verrassing dat Tom Stroobach hem ter afsluiting van de dag kwam bedanken, omdat hij terugtreedt als voorzitter. Arthur heeft tijdens zijn langdurig en stabiel voorzitterschap veel voor het vak weten te bereiken: behoud van de verplichte uren tegen de verdrukking in, versterking op het vmbo en uitbouw tot het examenvak Maatschappijwetenschappen.

Maarten van Rossem had eerder betoogd dat de islamisering van de Nederlandse samenleving zo'n vaart niet zou lopen. Die stelling werd bij de *drankjes* om half

Niek Bakker, Gomarus
Scholengemeenschap, Gorinchem:

'Ik ga altijd met veel plezier naar deze dagen, je steekt er altijd veel van op. De tweede lezing, Religie in de eenentwintigste eeuw, vond ik boeiend, al was ik het niet helemaal eens met het

seculiere uitgangspunt, met nadruk op sociologische verschillen, waarbij de zingeving onbesproken blijft. Maar nogmaals, een prima lezing. Daarentegen vormde Maarten van Rossem voor mij een dieptepunt. Wij zijn heus niet zo licht geraakt, maar op een Docentendag verwacht je niet dat onze diepste gevoelens er kennelijk niet toe doen. Ik ben niet zoals de collega's van het Jacobus Fruytier (Apeldoorn) de zaal uitgelopen, maar ook voor mij betekende het een domper op deze verder zo geslaagde dag.'

vijf op ruwe wijze ondergraven: wel cola en fanta, geen bier of wijn. De borrel bleef een privilege voor de beperkte groep doorzitters die de jaarvergadering van de NVLM bijwoonde. Gelukkig toch een minpunt op deze naar onomstotelijk bleek hoog gewaardeerde dag. ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: w.blankert@maatschappijpolitiek.nl.

Anita van Kranenburg, Christelijk Lyceum, Veenendaal:

'Altijd inspirerende en boeiende dagen, waarbij de onderlinge contacten ook heel belangrijk zijn. Die eerste spreker (Rob Wijnberg) vond ik een geweldige gast, hoe die alle zaken op een rijtje weet te zetten, daar heb je voor het lesgeven echt wat aan. Dat je dat zo jong, helemaal uit het hoofd, weet klaar te spelen, is een prestatie. Ook de tweede (keuze)lezing van Birgit Meyer sprak me aan.'

Verslag Docentendagworkshop Anne Frank Stichting

Het dilemma van grondrechten

Christine Elout

Free2choose is de naam van het vernieuwde discussieprogramma dat de Anne Frank Stichting heeft uitgebracht. Op de Docentendag verzorgde de Anne Frank Stichting een workshop over dit programma. Christine Elout was een van de deelnemers en deelt haar ervaringen met Maatschappij & Politiek.

Een filmclip toont een Engelse agent, strak in uniform en een tulband op zijn hoofd. Hij legt uit wat de tulband voor hem betekent en waarom hij geen agent zou zijn als het dragen van een tulband hem niet was toegestaan. In de clip wordt de vraag gesteld of een politieagent een tulband mag dragen? Het blijkt niet de bedoeling direct te reageren. Eerst moeten de deelnemers een plaats innemen bij de discussielijn die in het lokaal hangt. Aan de linkermuur hangt een bordje 'mee eens', aan de rechtermuur het bordje 'mee oneens'. Wanneer de plaatsen zijn ingenomen - de meeste deelnemers vinden dat een agent inderdaad een tulband mag dragen - wordt naar argumenten gevraagd. Vervolgens mogen de deelnemers desgewenst hun meningen herzien en van plaats veranderen. Sommigen doen dat. Hen wordt gevraagd wat hen van mening heeft doen veranderen.

Dilemma's

Het doel van *Free2choose* is om leerlingen een mening over grondrechten te laten vormen. Hiervoor biedt *Free2choose* een dvd met vier filmclips. De

clips tonen elk een situatie waarin spanning bestaat tussen twee grondrechten, zoals tussen de vrijheid van godsdienst en de gelijkheid voor de wet. Een andere filmclip laat zien hoe een politiekorps een database met persoonlijke gegevens van hangjongeren aanlegt. Deze hangjongeren zijn geen verdachten van een strafbaar feit; het betreft een preventieve maatregel. In hoeverre is deze preventieve maatregel in strijd met de privacy van de hangjongeren? Is veiligheid belangrijker dan privacy?

Elke videoclip duurt zeven minuten en eindigt met een vraagstelling waarover de leerlingen discussiëren. In de handleiding die de Anne Frank Stichting bij de dvd aanbiedt worden vier discussievormen beschreven. De discussielijn is daar één van. De dvd is tevens een cd-rom met aanvullend lesmateriaal over grondrechten. Zo staat er de *Free2choose-quiz* op. De quiz is als introductie te gebruiken. Door beantwoording van vragen komen leerlingen erachter wat zij over grondrechten en vrijheid weten (de quiz vindt u op www.free2choose.nl/quiz). Voor een goede mening is kennis van zaken nodig. Deze kennis kunnen

de leerlingen opdoen met behulp van printbladen met opdrachten van de cd-rom. Aan de hand van de opdrachten kunnen leerlingen zich verdiepen in de grondrechten die in de filmclip centraal staan en begrijpen ze welke dilemma's zich kunnen voordoen.

Free2choose is een prima discussiemiddel. De filmclips zijn erg inspirerend: het liefst wil je al tijdens vertoning je mening door de klas schreeuwen. De vragen die aan het eind van de clips worden gesteld maken de dilemma's tussen de grondrechten erg concreet. De docent kan de discussie beperken tot de vraag die wordt gesteld, of die juist steeds breder maken, bijvoorbeeld door de vraag te stellen waar de vrijheid van godsdienst volgens de leerlingen ophoudt. De docentenhandleiding bij de dvd is zeer uitgebreid en bevat veel bruikbare tips.

Discussie in klas

Tijdens de workshop werd de vraag gesteld waar docenten tijdens een discussie tegen aan lopen. Hoe gaat een docent om met leerlingen die enthousiast zijn en hun mening door het lokaal schreeuwen zonder naar anderen te luisteren, met leerlingen die van elke discussie gebruikmaken om te verkondigen dat alle buitenlanders gewoon het land uitmoeten, en met leerlingen die het al snel saai vinden, afhaken en de discussie verstoren? Een bekend middel is om vooraf samen met de klas discussieregels op te stellen.

Tijdens de workshop voerde ik aan dat zelfs met de regels op het bord discussies in mijn klas in zo'n chaos eindigen dat ik ze ben gaan vermijden. Een deelneemster vertelde naar aanleiding hiervan dat wanneer docenten de leerlingen maar vaak genoeg laat discussiëren, zij er gewend aan raken en op den duur de gewenste discussiehouding aanleren. Dat was een opmerking die mijn ogen heeft geopend. Vanaf nu laat ik me niet meer door de angst op chaos uit het veld slaan. Discussiëren zullen ze, met *Free2choose* als hulpmiddel. ◀

Free2choose is gratis te bestellen via www.free2choose.nl.

Vijf vragen

over de Kennisbasis Maatschappijleer

Sinds december 2009 bestaan er officiële Kennisbases voor alle tweedegraads lerarenopleidingen. Wat er precies mee gaat gebeuren is nog niet duidelijk. Dat de tweedegraadsopleidingen Maatschappijleer een gezamenlijke Kennisbasis hebben, vinden de lerarenopleiders echter verheugend. Voorzitter van de kennisbasisredactie voor Maatschappijleer Hessel Nieuwelink bespreekt vijf vragen over de Kennisbasis.

1 **Waarom deze Kennisbasis?**

Al langere tijd staat de kwaliteit van het onderwijs in Nederland ter discussie. Sinds enkele tijd geldt dat ook voor het niveau van de lerarenopleidingen. Veelal gaat het dan over de pabo's, maar ook de tweedegraads lerarenopleidingen ontkomen niet aan kritiek. Omdat de lerarenopleidingen competentiegericht opleiden, zou er onvoldoende aandacht voor kennisoverdracht zijn: studenten zouden te weinig leren. Om die reden heeft de HBO-raad (de werkgeversvereniging van hbo's) besloten om landelijk vast te stellen wat studenten aan het einde van de lerarenopleiding in elk geval moeten kennen en kunnen: de Kennisbasis.

Vrijwel alle lerarenopleidingen hebben aan de samenstelling daarvan deelgenomen. Voor Maatschappijleer deden afgevaardigden van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, Hogeschool Rotterdam, Fontys lerarenopleiding Tilburg en Hogeschool van Amsterdam mee.

2 **Hoe ziet de Kennisbasis eruit?**

Per opleiding is er een Kennisbasis, die in twee delen uiteenvalt: een vakinhoudelijk en een vakdidactisch deel. Een panel bestaande uit wetenschappers, docenten en vertegenwoordigers van de vakvereniging heeft de Kennisbasis goedgekeurd. Dit panel had overigens uitsluitend zeggenschap over het inhoudelijke deel en dus niet over het vakdidactische deel.

Opmerkelijk is dat de samenstellers van de Kennisbasis Maatschappijleer gemakkelijk overeenstemming vonden. Hoewel de curricula van de hogescholen verschillen, bleek de inhoud sterk overeen te komen.

3 **Hoe ziet de Kennisbasis Maatschappijleer eruit?**

Om de kennisbases van de verschillende opleidingen enigszins vergelijkbaar te maken, besloot de HBO-raad dat ze allemaal eenzelfde opmaak moesten hebben. Kennisbases bestaan uit circa acht thema's of hoofdstukken. De redactie van de Kennisbasis Maatschappijleer koos voor zeven inhoudelijke thema's (zie kader op de volgende pagina). Deze worden voorafgegaan door een beschrijving van de fundamenteën van het vak: de sociale wetenschappen en de daaruit voortvloeiende benaderingswijzen.

Om duidelijk te maken dat het kenmerkend voor Maatschappijleer is dat vanuit verschillende perspectieven naar maatschappelijke vraagstukken wordt gekeken, wordt in de opbouw telkens naar begrippen uit de verschillende benaderingswijzen verwezen (macht, beleid, belangen, cultuur en ideologie en dergelijke).

4 *Waarom is voor deze thema's gekozen?*
 De eerste zes van de in het kader besproken inhoudelijke thema's zijn vrijwel direct terug te vinden in de eindtermen van het vmbo en de burgerschapscompetenties van het mbo. Dat deze thema's in de Kennisbasis zijn opgenomen is dus niet verrassend. Bij het zevende thema (mondiale vraagstukken) is die vanzelfsprekendheid minder groot, want het vmbo, noch het mbo schenken daar veel aandacht aan.

Toch zijn de redactie en het legitimatiepanel van mening dat kennis van mondiale vraagstukken tot de Kennisbasis van iedere docent Maatschappijleer moet behoren. Duiding van lokale en nationale gebeurtenissen is immers niet mogelijk zonder enige kennis van mondiale verhoudingen.

Overigens kan opname van dit thema mijns inziens ook worden geïnterpreteerd als een signaal van de redactie en het panel dat in het tweedegraads gebied bij Maatschappijleer meer aandacht dient te komen voor mondiale vraagstukken; denk bijvoorbeeld aan vraagstukken van oorlog en vrede, mondiale maatschappelijke en economische ontwikkelingen en duurzaamheid.

5 *Wat gaat er nu gebeuren?*
 Het is nog niet helemaal duidelijk hoe de Kennisbasis getoetst gaat worden, maar dat dit gaat gebeuren staat vast. Tijdens de officiële presentatie van de Kennisbasis stelde de HBO-raad dat er aan het einde van het eerste en het vierde jaar zal worden getoetst. Hoe precies, op welk moment en welke gevolgen het niet behalen van de toets zal hebben, is nog niet duidelijk. Wel duidelijk is dat er op de lerarenopleidingen iets aan het veranderen is en dat vakinhoudelijke kennis weer meer status krijgt. Gelukkig maar. ◀

Hessel Nieuwelink

Inhoudelijke thema's Kennisbasis Maatschappijleer

1. Politiek, rechtsstaat en democratisch burgerschap
2. Massamedia en -communicatie
3. Criminaliteit en veiligheid
4. Arbeid en verzorgingsstaat
5. Pluriforme samenleving
6. Cultuur en socialisatie
7. Mondiale vraagstukken

De Kennisbasis is te vinden via:

www.hbo-raad.nl/component/content/article/29/570.

Jezelf blijven tot het einde

Hans van der Heijde

Dick Houtman, hoogleraar
Cultuursociologie aan de
Rotterdamse Erasmus Uni-
versiteit, is een bekend ge-
zicht op de Docentendag
geworden. Zijn lezingen,
enthousiast en energiek
voorgedragen, met op zijn
tijd een (soms platte) grap,
en kracht bijgezet met illu-
stratief beeldmateriaal, zijn
een belevenis.

De centrale these van Dick Houtman is dat de tegencultuur van de jaren zestig van de vorige eeuw de dominante cultuur is geworden. Op de Docentendag van 2009 betrok hij die stelling op ontwikkelingen in de politieke cultuur, nu richtte hij zijn aandacht op de consumptiecultuur.

Drukke bij de stands

Echtheid

De tegencultuur van de jaren zestig kenmerkte zich door rebels individualisme ('je eigen ding doen') en kritiek op het conformisme van het 'keeping up with the Joneses' en op 'het systeem' als bron van vervreemding. *Ik, jezelf zijn, individuele vrijheid* en *authenticiteit* drukten een verlangen naar 'echtheid' uit, echtheid die door massaproductie, massaconsumptie en een daarmee samenhangend juk van sociale conventies werd bedreigd.

Als Houtmans stelling klopt, dan moeten *authenticiteit* en *jezelf zijn* (in de betekenis van anders dan *de anderen*) hoofdkenmerken van de huidige consumptiecultuur zijn en moeten ze een bepalende rol in marketingstrategieën spelen. Het kostte Houtman geen enkele moeite het bewijs daarvan te leveren. Hij gebruikte daarvoor alom bekende productadvertenties. De mooiste was wel die van een uitvaartonderneming die adverteert met de tekst 'Blijf jezelf tot het einde'.

Benadrukken van authenticiteit verkoopt; benadrukken in dubbel opzicht: van de consument (door dit product te kopen bewijst u als consument uw eigen authenticiteit en uw durf anders te zijn) en van het product (kijk eens hoe authentiek dit is en wordt gefabriceerd). Dit laatste wordt kracht bijgezet door te wijzen op bijvoorbeeld kleinschaligheid, ambachtelijkheid, het lokale karakter,

het dicht bij *de natuur* blijven van het productieproces en op een lange traditie. Elke suggestie van massaproductie wordt geweerd.

Non-conformisme

Nu is ook deze authenticiteit niet aan de postmoderne deconstructiedrang ontsnapt. Voor de postmodernist is er geen echte *echtheid* en is het verlangen ernaar dus net zo vals als de authenticiteitsclaims zelf. In feite ontstaat daardoor een derde authenticiteitsvariant. Naast het beklemtonen van de consument als rebelse non-conformist en van product en productieproces als authentiek, ontwikkelt zich een soort *superauthenticiteit* van de postmoderne consument die al die authenticiteitsclaims als onzin durft af te wijzen. Verscheen en verschijnt in het culturele onbehagen massaconsumptie als vervreemdend en oppervlakkig, in het postmoderne culturele onbehagen verschijnt het streven naar authenticiteit als onecht en dus vervreemdend. Hierdoor krijgt massaconsumptie nu juist weer reliëf. Door - als individu! - als onderdeel van een massaconsument te poseren, win je aan non-conformistische authenticiteit! ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: h.vanderheijde@maatschappijenpolitiek.nl.

Reactie op Docentendaglezing historicus Maarten van Rossem

Wat is Maatschappijleer?

Hessel Nieuwelink

Tijdens de Docentendag mocht historicus Maarten van Rossem een lezing houden over de vraag 'Wat is Maatschappijleer?' Nogal een eer, zou je zeggen. Helaas. In een ogenschijnlijk onvoorbereid verhaal gaf Van Rossem geen serieus antwoord op deze vraag. Een gemiste kans, zo stelt Hessel Nieuwelink: het is namelijk hoog tijd voor een discussie over de inhoud van het vak.

Gedurende de lezing van Maarten van Rossem moest ik vaak denken aan de beelden die Rob Wijnberg eerder die dag had opgeroepen. Onze media zouden teveel zijn gericht op pakkende beelden, *punchlines* en vermakelijke emoties. De befaamde historicus deed niets anders. In plaats van serieus over de betekenis van Maatschappijleer na te denken, maakte hij er een cabaretvoorstelling van; overigens tot groot genoegen van een meerderheid van de aanwezigen. Het is natuurlijk prima dat mensen zich vermaken, maar behoort cabaret een prominent onderdeel van

een docentendag te zijn? Van Rossem leek er genoeg in te scheppen met name de gereformeerden onder het religieuze volksdeel te schofferen. Het gevolg was dat enkele docenten de zaal verlieten. Niemand die protesteerde tegen de publieke vernederingen en het zou me niet verbazen dat gereformeerde docenten de jaarlijkse studiedag voortaan zullen mijden; kortom, niet mijn idee van een zinvolle, inhoudelijke afsluiting van een docentendag.

Van Republiek tot Europa

Wat zou volgens Van Rossem Maatschappijleer moeten zijn? Maatschappijleer moet leerlingen iets leren over het ontstaan van de Republiek, als voorbeeld van een tolerante staat. Ze moeten kennis verwerven over de Code Napoleon en de Grondwet van Thorbecke, als fundamenten van onze parlementaire democratie. Verder moet het maatschappijleerprogramma duidelijk maken dat het idee van democratisering onzinnig is. De meeste mensen hebben volgens Van Rossem immers geen idee waarop zij stemmen, laat staan dat zij over fundamentele vraagstukken een weloverwogen mening hebben. Leerlingen moeten leren dat *het volk* niet bestaat. Achter die notie gaat immers een zeer heterogene werkelijkheid schuil. Ten slotte zou 'iets over Europa' een onderdeel van Maatschappijleer moeten zijn.

Oriëntatiedebat

Tja, wat is dan Maatschappijleer? Eigenlijk niet meer dan een historisch programma dat de focus uitsluitend op politieke instituties richt. Wat een teleurstelling! Op dit moment is er veel beweging in maatschappijleerland. Het is daarom echt tijd voor een oriëntatiedebat, gericht op vier vraagstukken. Het eerste vraagstuk vloeit voort uit het ontwerp voor Maatschappijwetenschappen door de Commissie Schnabel. Maatschappijwetenschappen besteedt alleen aandacht aan Sociologie en Politicologie. Andere sociale wetenschappen blijven buiten beschouwing. Is dit een weg die op andere plaatsen navolging verdient? Het tweede vraagstuk ligt op het gebied van burgerschapsvorming. Maatschappijleer heeft zich de afgelopen twee decennia steeds meer op de inhoud geconcentreerd en daarmee haar vormende karakter losgelaten. Is dat een wenselijke ontwikkeling?

Het derde vraagstuk heeft te maken met de oriëntatie van het vak. Zowel de eindtermen als schoolboeken zijn zeer sterk op Nederland gericht. Internationale vraagstukken komen er zeer bekaaid vanaf. Moet er niet meer aandacht komen voor de Europese Unie, oorlog en vrede, mondiale machtsverhoudingen en vormen van conflictoplossing in andere culturen? Het laatste vraagstuk betreft de positie van Maatschappijleer in het mbo. Die lijkt er, ondanks de inzet van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLN), niet beter op te worden. Hoe daar wat aan te doen, en hoe moet Maatschappijleer in het vmbo zich tot Leren, Loopbaan en Burgerschap (LLB) in het mbo verhouden?

Historicus

Van Rossem kwam zelfs niet in de buurt van deze en dergelijke kwesties. Misschien hadden we van een historicus ook niet anders mogen verwachten. Daarom roep ik de organisatoren van de Docentendag op om volgende keer een sociale wetenschapper met kennis van het vak uit te nodigen om zijn of haar licht te laten schijnen over de vraag wat Maatschappijleer zou moeten inhouden. ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: h.nieuwelink@maatschappijenpolitiek.nl.

Foto: Koen van Rossum

Als nooit iemand wint

CDA/PvdA-coalities zijn typische vechtkabinetten. Zelden of nooit zitten ze de rit uit. Maar eigenlijk is elke coalitie, van welke samenstelling ook, meer met zichzelf dan met het land bezig. Zowel de vorming als de val van kabinetten zijn schimmige affaires. Bij de formatie wrekt zich de warrigheid van ons staatsrecht. Aard en benaming van een nieuw kabinet duiken pas op na de totstandkoming ervan: zakenkabinet, extraparlementair kabinet, minderheidskabinet, rompkabinet, demissionair kabinet, etcetera. Alles kan. Het belangrijkste lek in de duidelijkheid zit hem in de positie van de koning(in): die kan kiezen tussen niets doen, of het hele proces sturen. Dat lek is in het huidige staatsrecht niet boven water te krijgen. Zelfs als ze zich niet aan het (deels ongeschreven) boekje houdt komt de koningin er mee weg, want de nieuwe premier moet haar daden verantwoorden. En dat lukt altijd, omdat hij niet mag onthullen wat er in het paleis is gebeurd.

Staatsrechtelijke ondoorzichtigheid is de oorzaak van veel van de problemen waar bestuurlijk Nederland mee kampt, zoals de toenemende onuitvoerbaarheid van grote projecten, de groeiende kloof tussen politiek en maatschappij, de opkomst van populistische partijen en het uiteenspatten van het politieke midden. Het is misschien te dramatisch om naar het lot van de Weimar-republiek te verwijzen, maar aan de borreltafel is de roep om een sterke man al hoorbaar.

Ons werk als docent moet bijdragen aan het overbruggen van die kloof tussen de politiek en de burger, maar dat is op zijn zachtst gezegd een hels karwei. Ik had noodgedwongen een zeer bescheiden doel: na een jaar Maatschappijleer moesten de leerlingen ten minste het verschil kennen tussen regering en parlement. Meegenomen was als ze na dat jaar ook begrepen dat winnen van verkiezingen altijd relatief is. In Nederland betekent winnen groter worden dan de vorige keer, en niet: de meerderheid halen. Het moeilijkst uit te leggen bleek het feit dat er een regering gevormd kon worden met louter verliezers, als die samen meer dan 75 zetels behaalden. Dat de Nederlandse politiek zo weinig mediageniek en sexy is komt omdat hier geen enkele persoon of partij ooit echt wint.

Ik stel niet voor het staatsrecht democratischer te maken, zoals D66 al een halve eeuw vruchteloos probeert, maar transparanter. De argumenten voor zo'n hervorming ontleen ik niet aan mijn vak, politicoloog, maar aan mijn beroep, leraar. Want ik weet zeker dat een gemakkelijker uit te leggen staatsinrichting de gevaarlijke kloof aanmerkelijk zou versmallen.

Grom

Wat moet je nu met Sociologie?

Ariana Need & Lieke Meijs

The Journal of Social Science Education bracht in december 2009 een special uit over de rol van Sociologie in burgerschapsvorming: 'Sociology? Who needs it?'. Ariana Need en Lieke Meijs vroegen zich in hun bijdrage over de relatie tussen Sociologie en Maatschappijleer in Nederland af waarom het maatschappijleeronderwijs bij de lange zoektocht naar een vastomlijnde inhoud van het vak niet vaker de hulp van de sociologie heeft ingeroepen en waarom de sociologie het verweesde vak Maatschappijleer niet adopteerde.¹

Voor de beantwoording van de eerste vraag, waarom het maatschappijleeronderwijs niet vaker door de sociologie liet assisteren bij de zoektocht naar een vastomlijnde inhoud van het vak, werd aan de hand van de geschiedenis van Maatschappijleer gekeken naar de doelstellingen van het vak gedurende vier decennia, en naar de rol van de sociologie daarbinnen.

Jaren zestig: sociale opvoeding

In de jaren zestig van de vorige eeuw had Maatschappijleer *sociale opvoeding* als doel. Daarbij was slechts een bescheiden rol voor de sociologie weggelegd. De invulling werd aan de scholen en het onderwijsveld overgelaten. De discussie over de richting van het vak moest nog worden gestart. Minister van Onderwijs Jo Cals antwoordde op de vraag of hij bij Maatschappijleer dacht aan kennis van het maatschappelijke en culturele leven of aan sociologie in een eenvoudige vorm: 'Weliswaar zal de wijze waarop dit vak wordt gegeven afhankelijk zijn van de doelstelling van de school (...), maar in wezen zal het moeten gaan om het bijbrengen van enig inzicht in de maatschappelijke verhoudingen, zonder dat daarmee wordt beoogd Sociologie-inzakformaat te beoefenen'.² Er werden wel pleidooien gehouden, onder anderen door Willem Langeveld³, om Sociologie een kleine bijdrage aan het vak te laten geven, maar ook hij vond dat, gezien het doel van *sociale opvoeding*, mentaliteitsbeïnvloeding op de eerste plaats kwam. Een rapport van de Nederlandse Sociologische Vereniging uit 1965 deed de aanbeveling dat Maatschappijleer niet

in een 'theoretische inleiding tot de sociologie' mocht onttaarden. Maatschappijleer was namelijk geen leervak in de gebruikelijke zin. De nadruk lag sterker op doorleefd inzicht dan op verwerving van kennisinhouden.

Jaren zeventig: verdeeldheid

De jaren zeventig kende verdeeldheid over de rol van Sociologie. De heftige discussies over de inhoud van het vak in die jaren toonden ook verdeeldheid over de rol van Sociologie. Het doel van het vak werd als *sociale en politieke vorming* omschreven. De Commissie Modernisering Leerplan Maatschappijleer kreeg in 1971 de ministeriële opdracht om een leerplan te maken met als doel 'niet het primair opdoen van kennis, maar het verwerven van maatschappelijke bewustwording en sociale vaardigheden'. De discussienota van deze commissie schiep verdeeldheid over de rol van de sociale wetenschappen bij de invulling van Maatschappijleer. Sommigen vonden dat de inhoud direct uit de sociale wetenschappen kon worden afgeleid, anderen spraken slechts van een ondersteunende, beperkte rol.

Naast sociale vorming werd ook politieke vorming als een belangrijk maatschappijleerdoel aangewezen. Het vak moest leerlingen politiek zelfvertrouwen geven en op deelname aan de besluitvorming als aankomende burgers voorbereiden. Attituden als interesse in politieke en sociale vraagstukken, democratische gezindheid, verdraagzaamheid en opkomen voor eigen en andermans rechten, namen daarbij een belangrijke plaats in. De lesboeken kenden onderwerpen als oorlog en vrede, gezin, werk en massamedia. De fundamentele problemen waar de sociologie zich in die periode op concentreerde ontbraken echter.

Jaren tachtig: weinig Sociologie

Eind jaren zeventig vervaagden de pretenties van wat Abram de Swaan het vak *wereldverbeteringsleer* noemde. Maatschappijleer mocht starten met een eindexamenvakexperiment op alle niveaus. *Sociale en politieke vorming* was nog steeds het doel. De attitudedoelstellingen werden om praktische (niet toetsbaar) en principiële redenen (te afhankelijk van mens- en maatschappijvisie) buiten de centrale examinering

(lees verder op pag. 14)

De werkwijze

Anique ter Welle

The skype is the limit...

Vier keer per jaar heeft mijn school een zogeheten profielweek in de bovenbouw. Deze weken zijn bedoeld voor activiteiten die niet binnen een les passen, zoals excursies, uitwisselingen en films. Leerlingen hopen altijd stiekem dat er geen activiteiten zullen zijn (extra vakantie). Ook docenten zouden de profielweken graag gebruiken voor blokvoorbereiding en voor wat rust. Toch wordt er elke profielweek weer van alles georganiseerd en zijn docenten en leerlingen doorgaans enthousiast.

Europa

Afgelopen profielweek was ik betrokken bij een, door Brussel betaald, Europa-project. Een project dat in grote lijnen al vastligt en waar de eigen invulling door de school beperkt is. Het project wordt op middelbare scholen in verschillende lidstaten van de Europese Unie uitgevoerd. Het is de bedoeling dat die scholen paarsgewijs tijdens het project contact met elkaar hebben. Echt grensoverstijgend dus! Wij hadden een paar maal contact met een school in Duitsland. Dat contact verloopt door middel van *skypen*. Dat hadden we bij ons op school nog nooit gedaan, dus mijn IT-collega's waren behoorlijk opgewonden, kochten de benodigde spullen en hielpen een en ander mogelijk te maken. Geen zee is te hoog, oftewel *the skype is the limit*.

Politiekcorrect

Het uiteindelijke doel van het project was de ontwikkeling en presentatie van een goed plan voor Europees energiebeleid door groepjes leerlingen. Het beste plan wordt, samen met de winnende plannen van andere scholen, gepresenteerd aan het Spaanse voorzitterschap. De leerlingen waren verdeeld in drie verschillende politieke partijen: sociaaldemocraten, ecologen en liberalen. Verder waren er journalisten, een non-gouvernementele organisatie en adviseurs; een behoorlijk politiek-correcte setting. Zelf had ik het spannender en ook realistischer gevonden met een bijvoorbeeld de autolobby. Gezien het voorgekookte karakter kon dat er niet worden ingepast. Dat vond ik lastig, ik kook liever zelf.

Feedback

De plannen werden gepresenteerd aan een hoogleraar van de Universiteit van Amsterdam met verstand van internationale politiek en nieuwe technologieën. Zijn kritiek was goed maar stevig: 'Er was te weinig rekening gehouden met (mogelijke) weerstand tegen de plannen, de plannen waren conservatief en weinig vernieuwend en de plannen waren meer op Nederland gericht dan op Europa'. Ik zag de gezichten van de leerlingen betrekken. Ze hadden zo hun best gedaan en nu bleef positieve feedback uit. Het was duidelijk dat de hoogleraar werkt met studenten die het scherpe intellectuele debat niet schuwen. Hier hadden we echter te maken met gevoelige pubers. Na afloop zei de hoogle- raar tegen mij dat hij het een heel leuke en enthousiaste klas vond. Deze positieve boodschap heb ik later tijdens de evaluatie nog overgebracht en dat hielp wel een beetje, maar teleurgesteld bleven ze.

Skype

Wat heeft het project jullie nu werkelijk opgeleverd, vroeg ik de leerlingen een week later. Hebben jullie meer kennis over de organisatie en het energiebeleid van de Europese Unie? 'Wel iets', was hun antwoord, maar ze hadden graag nog meer geleerd. Ze vonden dat er te veel nadruk op de presentaties lag en dat ze eigenlijk te weinig tijd hadden gekregen voor een inhoudelijk goede voorbereiding. Op zich heel positief natuurlijk, leerlingen die vragen om meer diepgang! Het *skypen* zagen ze als corvee. Ze hadden niets met de Duitse leerlingen en moesten wel met ze praten over de vorderingen tijdens het project. *Skypen* met je moeder in Australië, dat is natuurlijk te gek, maar *skypen* met onbekende leerlingen in een ander land? Ik vraag het me inderdaad ook af, hoe leuk ik het zou vinden om te *skypen* met collega's in Duitsland. E-mail lijkt me voldoende, ik hoef ze niet per se ook te zien.

Evaluatie

Zouden we dit volgend jaar weer doen? De sfeer was goed, leerlingen waren enthousiast aan het werk, ze hebben allemaal in elk geval iets over de Europese Unie geleerd (dit blok besteden we daar in de lessen verder aandacht aan) en ook de klimaatneutrale lunch is vermeldenswaard. Deze werd weliswaar door een bezorgservice met een kleine vrachtwagen bezorgd, maar was verder helemaal verantwoord was. Wellicht dat de evaluatie door de leerlingen nog nieuwe inzichten brengt. In elk geval vond ik het erg leuk om te zien hoe veel leerlingen die vier dagen echt boven zichzelf zijn uitgestegen en helemaal in hun rol groeiden. Dat maakt dit project, ondanks de geplaatste kanttekeningen, zeker voor herhaling vatbaar! ◀

gelaten. De structuurcommissie stortte zich op de formulering van eindtermen voor zes themavelden.⁴ Uit de invulling hiervan en de uitwerking in lesboeken bleek wel enige invloed van de sociale wetenschappen op de ordening en categorisering van de stof. Het gebruik van de begrippen uit die wetenschappen was echter heel beperkt.

Jaren negentig: inhoud ontbeert sociologie

In de jaren negentig bestonden er twee vakken Maatschappijleer naast elkaar. Voor het verplichte vak was de inhoud nog steeds niet vastgesteld. Er werd een kernprogramma met drie basisthema's ontwikkeld: (i) cultuur en cultuuroverdracht, (ii) sociale structuur en sociale verschillen, en (iii) politieke visies en politieke besluitvorming. Het was niet de bedoeling om een inleiding in de sociale wetenschappen te geven, maar wel om kernbegrippen daaruit op systematische wijze te gebruiken. De implementatie van het kernprogramma was zo vrijblijvend dat het nauwelijks voet aan de grond kreeg.

Tijdens de herstructurering van de havo/vwo-bovenbouw, resulterend in de Tweede Fase en het Studiehuis, braken opnieuw onzekere tijden aan over de inhoud van het vak. Het voorstel voor een combinatievak Geschiedenis/Maatschappijleer ontving weinig steun. In 1996 werd door sociale wetenschappers een petitie ondertekend waarin voor het behoud van het afzonderlijke vak Maatschappijleer werd gepleit. Die

petitie luidde de periode in waarin de wetenschappers zich meer met de positie en de inhoud van het vak gingen bemoeien.

Nieuwe eeuw: vorming en kennis

Het combinatievak ging niet door en het verplichte vak Maatschappijleer kreeg een nieuw doel: *burgerschapsvorming*. Hierin leren leerlingen de rechten en plichten van de Nederlandse samenleving als rechtsstaat, parlementaire democratie, verzorgingsstaat en pluriforme samenleving. In de Tweede Fase, maar ook in de vmbo-bovenbouw, heeft het verplichte vak inmiddels een examenstatus en telt het (in beperkte mate, althans op havo en vwo) mee in de zkslaagregeling. Het keuze-examenvak op havo/vwo-niveau kreeg de naam Maatschappijwetenschappen en er kwam een voorstel voor een nieuw programma waarvoor Sociologie en Politicologie de basis gingen vormen.

Bij Maatschappijwetenschappen maken leerlingen kennis met de vraagstellingen, methoden en theorieën die typisch zijn voor deze sociale wetenschappen. Het lijkt erop dat de splitsing van Maatschappijleer in twee varianten met verschillende doelen de weg baant om Sociologie en Politicologie een hoofdrol bij de invulling van Maatschappijwetenschappen te geven.

Vijftig jaar Maatschappijleer

Het antwoord op de eerste vraag, waarom Maatschappijleer niet eerder de hulp van de Sociologie zocht, ligt in de kwets-

baarheid van een vak dat van de actuele politieke gemoedsgesteldheid afhankelijk is.⁵ Die afhankelijkheid leidde bijna elk decennium tot nieuwe doelen: van sociale opvoeding in de jaren zestig, via sociale en politieke vorming in de jaren zeventig, naar burgerschapsvorming in de jaren negentig. Al deze doelstellingen hebben een normatief karakter, dat zich moeilijk met een sociaalwetenschappelijke inhoud laat verenigen.

De positie van Maatschappijleer is tot 2007 wankel gebleven: het ontbrak aan een voorgeschreven inhoud en het verplichte vak had tot 1997 geen officiële status in de examenregeling. Dit maakte het tot een politieke en onderwijskundige speelbal. Vrezend dat voor een vak met een lage status abstracte inleidingen en lessen met een hoge informatie-dichtheid niet zouden aanslaan, kozen maatschappijleerdocenten vaak voor werkvormen als discussies en rollenspellen en nodigden ze gastdocenten uit om leerlingen te motiveren.

Het antwoord op de tweede vraag, waarom Sociologie Maatschappijleer niet adopteerde, is gegeven door de socioloog Godfried Engbersen.⁶ In het streven om Sociologie toch vooral het predicaat wetenschap te kunnen geven, is in Nederland veelal voor de professionele sociologie gekozen en niet voor kritische, beleids- of publieke sociologie. Deze keuze werd ook ingegeven om de concurrentie met psychologen aan te kunnen en af te komen van het slechte imago dat Sociologie in de jaren zestig had opgelopen. Op enkele uitzonde-

Minister van Onderwijs Jo Cals (1952-1963):

'Weliswaar zal de wijze waarop dit vak wordt gegeven afhankelijk zijn van de doelstelling van de school (...), maar in wezen zal het moeten gaan om het bijbrengen van enig inzicht in de maatschappelijke verhoudingen, zonder dat daarmee wordt beoogd Sociologie-inzakformaat te beoefenen.'

ringen na bekommerden maar weinig sociologen zich om Maatschappijleer. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw lijken de randvoorwaarden te zijn geschapen om Sociologie een prominente rol te geven: een vaste band met Maatschappijwetenschappen ligt in het verschiet. Sociologen en politologen zullen aan de uitwerking van nieuwe examenprogramma's moeten blijven bijdragen en derhalve docenten Maatschappijwetenschappen moeten bijscholen. ◀

Noten

1. Dit artikel is een samenvatting van het artikel in *The Journal of Social Science Education*, Meijs, Lieke and Ariana Need, 'Sociology, Basis for the Secondary-School Subject of Social Sciences', in: *The Journal of Social Science Education*, Volume 8 (2009) number 4, pp.26-34. Het volledige artikel is te vinden op de website van *Maatschappij & Politiek*: www.maatschappijenpolitiek.nl.
2. Memorie van Antwoord op het ingediende wetsvoorstel tot regeling van het voortgezet onderwijs. Kamerstukken 5350, 1960-1961, nr.8.
3. Langeveld, W., 'Maatschappijleer, een taak voor sociologen', in: *Sociologische Gids*, 1964, nr.3.
4. Opvoeding en vorming, woon- en leefmilieu, arbeid en vrije tijd, technologie en samenleving, staat en maatschappij, internationale verhoudingen.
5. Aldus Abram de Swaan, zoals aangehaald door G. van Rossum, 'Vorming tegenover of vorming door wetenschap', in: *Maatschappij & Politiek*, jaargang 30 (1999), nummer 8, p.8.
6. Meijs, Lieke, 'Maatschappijleer behoeft coming out van sociologie. Docentendaglegging Godfried Engbersen', in: *Maatschappij & Politiek*, jaargang 39 (2008) nummer 2, pp.11-13.

Ariana Need is hoogleraar Sociologie van Openbaar Bestuur aan de Universiteit Twente. Lieke Meijs is verbonden aan het Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) en maakt deel uit van de redactie van Maatschappij & Politiek.

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: l.meijs@maatschappijenpolitiek.nl.

Studiebezoek aan Ghana

De zonden der vaders

Wolter Blankert

In het kader van aandacht voor de herkomstlanden van immigranten heeft het Europees Platform een studiebezoek aan Ghana georganiseerd. De invloed van de slavernij vormde het thema, maar veel meer aspecten van dit land kregen de nodige aandacht. Wolter Blankert doet verslag van deze boeiende studiereis.

De groep kende een gemêleerde samenstelling, zowel Maatschappijleer als de vakken Aardrijkskunde en Geschiedenis waren vertegenwoordigd en - dat is opmerkelijk te noemen - ook enkele deelnemers uit de Nederlandse Antillen (die in oktober worden ontbonden) en Vlaanderen maakten deel uit van de groep. De groepssamenstelling bood de gelegenheid voor een levendige uitwisseling van standpunten tussen vakken en tussen landen.

Maatschappijleer

Binnen het Ghanees voorgezet onderwijs, met klassen met ruim veertig leerlingen, krijgt Maatschappijleer behoorlijk wat aandacht. In de onderbouw staat *Social Studies* op het rooster. Hierbij zijn verschillende vakken - met heel wat elementen van Maatschappijleer - ondergebracht. In de bovenbouw wordt *Government* als vak gegeven. Dat vak gaat veel dieper dan in Nederland gebruikelijk is, op het politieke systeem in. Het gaat niet alleen om een gedetailleerde weergave van de staatsinrichting, met een diepgravende vergelijking tussen de verschillende politieke systemen, maar ook om de dilemma's die zich kunnen voordoen. Een hoofdstuk, 'Redenen om de wet niet te gehoorzamen', springt eruit. Met volgepropte klassen zonder hulpmiddelen (de leerlingen zitten in

ongemakkelijke houten bankjes waarbij onze vroegere schoolbanken luie fauteuils zijn) gaat het vanzelfsprekend om frontale lessen. De favoriete lesvorm is het *Socratisch leergesprek*. De leerkracht oreert, maar stelt daarbij veel vragen aan de hele klas die de knappere leerlingen tot een reactie verleiden. Bij die reactie verheft de leerling zich. Het Engels is binnen vrijwel het gehele onderwijs de voertaal. De streektaal wordt als apart vak gegeven en is bij andere vakken in principe taboe.

Democratie

Volgens diverse staatjes is Ghana tegenwoordig het best bestuurd land van Afrika (Somalië scoort het slechtste, ook mondiaal gezien). Al zestien jaar is Ghana een democratie, waarbij de uitslag van de verkiezingen steeds is gerespecteerd. Begin dit jaar gold dat helemaal als een prestatie. De oppositieleider won uiterst nipt van de kandidaat van de regerende partij. In veel landen is het gebruik om bij een krappe overwinning de straat op te gaan om te betogen dat er sprake was van fraude. Vaak is dit terecht. Zo niet in Ghana, alle partijen aanvaardden de nieuwe president, professor John Mills, als vanzelfsprekend en niemand uitte twijfel over het eerlijke verloop van de verkiezingen. Ongetwijfeld houdt het leger op de achtergrond

nog een oogje in het zeil, maar geen moment krijgt de bezoeker de indruk dat de burgerlijke vrijheden beperkingen kennen. Hier en daar zijn wegcontroles, maar mogelijk hebben die goede redenen. Bij militaire projecten in ruime zin (dus ook gewone kazernes of wachthuizen) moet de bezoeker het fototoestel in bedwang houden, waarschijnlijk een neurotisch trekje dat nog uit de tijd van de dictatuur stamt.

Economisch gaat het officieel betrekkelijk goed, maar daar ziet de bezoeker weinig van. In het oog springt de armoede, waarbij iedereen vanuit een krotachtig onderkomen iets tracht te verkopen

relatief veilig land gebleven waarbij de bezoeker niet voordurend op zijn hoede hoeft te zijn.

In Nederland woont een flinke groep Ghanese immigranten, vooral in Amsterdam-Zuidoost. Dezen geven weinig problemen en daarom hoort men er weinig over. Het werkloosheidscijfer ligt opvallend laag. De grootste klacht van de Ghanezen zelf is het restrictieve Nederlandse immigratiebeleid. Met jaloezie kijkt men naar de Somaliërs die zich minder gemakkelijk aanpassen, maar wel het voorrecht van de vluchtelingenstatus genieten.

speelt verschil in huidskleur een rol. Daardoor bestaat soms het gevoel dat het lijden uit het verleden nog steeds in het heden doorwerkt. De houding van de Ghanezen steekt daar scherp tegen af. Zij kunnen zich niet over dit verre verleden opwinden. In de eerste plaats is de armoede in Ghana nog zo groot dat men zich de luxe van historische reflectie nauwelijks kan veroorloven. Daarnaast voelen de Ghanezen zich wel slachtoffer van het kolonialisme (vanaf 1870), maar veel minder van de slavenhandel. De afstammelingen van de slaven wonen dan ook aan de andere kant van de Atlantische oceaan.

Zo vertelt onze Ghanese gids vrolijk dat de bevolking in de kustplaats Elmina dol is op Nederlandse bezoekers omdat ze zo lang en zo goed met Nederland hebben samengewerkt. In Elmina staat het grote, voorheen Nederlandse, fort vanwaar de slaven werden verscheept, onder meer naar Curaçao. Dit eiland fungeerde een tijd als stapelmarkt voor slaven.

De man die de rondleiding in het indrukwekkende fort met zijn gruwelijk verleden verzorgt, toont meer besef van de aard van die samenwerking. Hij benadrukt dat het in Ghana wat moeilijk ligt omdat de bevolking daar zowel daders als slachtoffers telde. Het merendeel van de slaven bestond uit krijgsgevangenen die *eerlijk* aan de Europeanen werden verkocht. Enig gevoel van solidariteit of medeleven - *mensenrechten* zouden we nu zeggen - beperkte zich tot de leden van de eigen stam. Wat dat betreft verschilden de Ghanezen niet sterk van de Nederlanders.

Tijdens een les op de Accra Highschool ontwikkelt zich tussen de deelnemers, de leerkracht en leerlingen een levendig debat over dit verleden. Moet men het slavenverleden blijven gedenken, moeten er schuldigen worden aangewezen en, zo ja, moeten die dan enig gebaar maken? De meningen lopen uiteen. Voor de beantwoording van die laatste vraag is nog een andere vraag essentieel. Die vraag, die eigenlijk voor de hele geschiedenis cruciaal is, luidt: 'Kan men de huidige generatie verantwoordelijk houden voor de zonden der vaders?' ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: w.blankert@maatschappijenpolitiek.nl.

Discussie over slavernij op de Accra Highschool

om het hoofd boven water te houden. Als er al sprake van welvaartsstijging is geweest, lijkt die geheel aan de aanschaf van mobiele telefoons ten goede te zijn gekomen.

De rijken verschansen zich achter muren met prikkeldraad of draden onder volstroom en houden er samen met de middenklasse voldoende auto's op na om voor lange files in de hoofdstad Accra te zorgen. Desondanks is Ghana een

Slavernij

Begrijpelijk is dat de Antillianen in het gezelschap met meer emotie tegen het historische verschijnsel van de slavernij aankijken dan de andere deelnemers. Als deel van het Caribisch gebied is de Antilliaanse samenleving door het slavenverleden gevormd, al ligt de afschaffing in 1863 bijna anderhalve eeuw achter ons. Van gelijke kansen voor blank en zwart is pas na 1970 sprake en nog steeds

Geknipt

Minder voortijdige schoolverlaters

Het aantal leerlingen dat voortijdig met school stopt daalt snel. Door de daling komt de kabinetsdoelstelling in zicht om het aantal voortijdige schoolverlaters in 2012 te halveren naar 35.000. In het afgelopen schooljaar stopten 42.600 leerlingen met hun opleiding voordat ze hun diploma haalden. Dat is een daling van 10 procent, in vergelijking met een jaar eerder en vergeleken met het schooljaar 2005/2006 is de daling 20 procent. Positief noemt het Ministerie van Onderwijs dat er minder jongens van Antilliaanse, Surinaamse en Marokkaanse afkomst zonder diploma van school gaan. Voor het eerst is de daling bij de allochtone leerlingen groter dan onder de autochtone leerlingen. Staatssecretaris Marja van Bijsterveldt waarschuwt wel dat er grote verschillen tussen gemeenten en scholen zijn.

(Bron: www.nos.nl, 27 januari 2010)

'Naarmate de opleiding van mensen hoger is, is er meer sprake van politiek (zelf)vertrouwen. Maar grote groepen ontbeert het aan kennis over ons staatsbestel. Daarom is het volgens de Raad voor het openbaar bestuur dringend nodig dat er in het reguliere onderwijs meer aandacht komt voor Staatsinrichting en Maatschappijleer.'

(www.minbzk.nl/actueel, 17 januari 2010)

Meer vmbo'ers naar havo

De afgelopen jaren gaan steeds meer leerlingen met hun vmbo-diploma naar de havo. In 2008/2009 gingen ruim 9.000 vmbo'ers met hun diploma gemengde of theoretische leerweg (g/t) naar de havo. Dat is gelijk aan 19 procent van de vmbo-leerlingen met

een diploma. In 2004/2005 was dat 14 procent. Ook havoleerlingen kunnen stapelen door met hun diploma de overstap naar het vwo te maken. Hun aandeel nam toe van bijna 4 procent (2004/2005) tot bijna 5 procent (2007/2008). Een jaar later daalde het aandeel echter weer, tot ruim 4 procent. Dat komt mogelijk door de invoering van de vernieuwde Tweede Fase waardoor in dat jaar de havo minder goed aansloot bij het vwo. In het voortgezet onderwijs geldt dat jongens in eerste instantie vaker dan meisjes kiezen voor een lager niveau dan waarvoor zij op basis van hun Cito-toetscore in aanmerking komen. Allochtone leerlingen gaan na het behalen van het vmbo-g/t-diploma vaker door naar de havo dan autochtone leerlingen. De overstap van havo naar vwo wordt met name gemaakt door leerlingen afkomstig uit Turkije of de Nederlandse Antillen/Aruba. Dit past in het beeld dat allochtonen in het voortgezet onderwijs, als ze een diploma halen, voor de hoogst mogelijke vervolgopleiding kiezen.

(Bron: *CBS Webmagazine*, 8 februari 2010)

'Onze Jonge Socialisten zijn niet zulke koukleumen als Kamerleden Heijnen en Kalma. We zullen ons dan ook niet laten demotiveren door deze domme uitspraken ["De kou belemmert het campagnevoeren"; red.]. Laat ze overwinteren in Benidorm. De tickets liggen al klaar. De terugreis is op 4 maart.'

(Mohammed Mohandis, www.nu.nl, 1 februari 2010)

Docenten boos op Van Rossem

Een aantal docenten is tijdens een Docentendag Maatschappijleer opgestapt vanwege de uitspraken die historicus Maarten van Rossem deed over het christendom. De organisatie noemt het 'spijtig' dat docenten zich gekwetst voelen. Volgens hen is het voorkomen van gevoelens van gekwetstheid echter onmogelijk. Van Rossem haalde uit naar een aantal rechtse politici en naar het christendom. B. Florijn en J. Hoefnagel van de Jacobus Fruytierscholen-gemeenschap verlieten de zaal nadat Van Rossem opmerkingen maakte over het hemelleven, de schijnheiligheid van christenen en de positie

van vrouwen. 'Van Rossem was grof, onderbuikgericht en ongenueanceerd', zegt Florijn. 'De zaal lachte om elke domme opmerking, maar toen Van Rossem over Fortuyn sprak, lachte niemand meer. Hij polste een paar keer of er "gereformeerden" in de zaal waren. Toen hij zag dat er maar weinig vingers omhooggingen, stak hij van wal tegen het christendom. Hakken en breken.' Hoefnagel stelt: 'Je merkte dat men de opmerking over Fortuyn - zoiets als: die heeft zijn verdiende loon gekregen - te ver vond gaan. Toen het vervolgens minutenlang over de christenen ging, vonden we het genoeg.'

(Bron: *Reformatorsch Dagblad, website*, 10 februari 2010)

Opmerkingen ironisch bedoeld

Historicus Maarten van Rossem zegt in een reactie dat zijn omstreden uitspraken over het christendom 'ironisch bedoeld' zijn. Van Rossem noemt het 'ongelooflijk kinderachtig' dat er docenten zijn opgestapt. 'Ik lig er niet wakker van dat er een stuk of drie mensen de zaal zijn uitgegaan. Het kan me niks schelen. Ik vind alle geloven onzin. Een beetje ironisch kwetsen kan geen kwaad. Als christenen zo zeker zijn van hun geloof, dan moeten ze toch wel tegen een ironisch commentaar kunnen.' De historicus ontkent dat hij iets heeft gezegd als zou Pim Fortuyn zijn verdiende loon hebben gekregen. 'Ik heb nooit gepoogd dat te zeggen. De strekking van mijn woorden was dat Fortuyn beter niet in de politiek had kunnen gaan.'

(Bron: *Reformatorsch Dagblad, website*, 10 februari 2010)

Lesmateriaal

Onderhandelingsspel over coalitievorming

'Als puntje bij paaltje komt, zie je niks terug van de verkiezingsbeloften. Ze belazeren je waar je bij staat. Zakkenvullers en ze zitten er voor hun eigen!'. Dat was volgens een leerling het resultaat van coalitievorming. Een goed gefundeerde mening? Napraten van opvattingen van thuis? Meestal blijkt het zicht op de noodzaak van compromissen beperkt. Om het proces van onderhandelen en compromissen sluiten bij coalitievorming inzichtelijker te maken, ontwikkelde ik een kort en simpel onderhandelingsspel. Het spel bleek een prima aanvulling op reguliere lessen over de landelijke- en gemeentelijke verkiezingen. De spelregels zijn naar wens aan te passen en de verdere invulling wordt aan de docent overgelaten.

Ronde 1 - Waar zou jij je voor willen inzetten?

Laat de leerlingen een lijst samenstellen van ten minste tien standpunten waarvoor zij zich persoonlijk willen inzetten. Met een korte beschrijving maken ze duidelijk wat ze willen en hoe ze denken dat te realiseren. Docenten kunnen zelf vijf verplichte thema's opgeven waarover de standpunten moeten gaan: jeugdcriminaliteit, milieu, veiligheid, sport en spel, bezuinigingen, 'het hete lokale hangijzer', enzovoorts. Een voorbeeld: 'Milieu: ik wil me actief inzetten om de CO²-uitstoot in de gemeente te verminderen'.

Een variant

Docenten kunnen enige verdieping aanbrengen door prijskaartjes met een gelimiteerd budget aan de standpunten te hangen met een gelimiteerd budget. Stel dat de prioriteitenlijst een tot en met tien direct in miljoenen worden vertaald. De hoogste prioriteit met waardering tien wordt dan 10 miljoen euro. In totaal kan de gemeente 55 miljoen euro uitgeven. Partij A zegt: 'Veiligheid 10 miljoen euro!', partij B zegt: 'Veiligheid 6 miljoen euro'... Stel het compromis wordt 8 miljoen euro. De opdracht aan partij B is vervolgens om ergens anders in de onderhandelingen 2 miljoen euro te vinden.

Ronde 2 - Waarvoor kun je je samen sterk maken?

Formeer kleine groepen van ten minste vier leerlingen. Geef elke groep een partijnaam. Uit de veertig standpunten kiest de groep tien partijstandpunten. De partij kan er ook voor kiezen om samen nieuwe of aangepaste standpunten te formuleren. Het gaat in deze fase om de uiteindelijke tien partijprogrammastandpunten die de leerlingen in de onderhandelingen gaan verdedigen. Elke groep presenteert de punten met een korte toelichting. Een voorbeeld: 'Milieu: de partij gaat zich actief inzetten om de CO²-uitstoot in de gemeente te verminderen. De gemeente moet ten minste tien windmolens plaatsen. Ook worden op daken van de gebouwen zonnecollectoren geplaatst. De opgewekte stroom is bestemd voor de openbare gemeentelijke gebouwen en de straatverlichting'.

Ronde 3 - Welk belang hechten we aan onze standpunten?

De tien partijprogrammastandpunten worden op kaartjes geschreven. Op de achterkant van het kaartje geeft de partij aan welk waardering zij aan het standpunt geven. De waardering wordt uitgedrukt in een getal van 1 tot en met 10, waarbij de 1 staat voor de laagste waardering. In afwachting van de volgende opdracht worden de kaartjes, met de standpunten naar boven, in willekeurige volgorde op een stapeltje gelegd. Het is belangrijk dat de overige partijen niet weten welke waardering er aan de standpunten is gegeven. Zo kan een partij met enig theater toegeeflijk zijn bij dat ene standpunt met een lage waardering om vervolgens bij het volgende standpunt de winst te pakken. In de volgende ronde gaat het om de onderhandelingsstrategieën, het toneelspel en bluffpoker.

(voorkant)

Standpunt partij A:

Milieu: de partij gaat zich actief inzetten om de CO²-uitstoot in de gemeente te verminderen. De gemeente moet ten minste 10 windmolens plaatsen. Ook worden er op de daken van de gebouwen zonnecollectoren geplaatst. De opgewekte stroom is bestemd voor de openbare gemeentelijke gebouwen en de straatverlichting.

(achterkant)

Standpuntwaardering partij A:

8

Ronde 4 - Waar kunnen we samenwerken?

De opdracht aan twee partijen is om tot een coalitieakkoord met tien standpunten te komen. Die standpunten worden samengesteld uit de eigen partij-programmapunten van partij A en partij B. Wanneer een standpunt van een partij volledig wordt overgenomen, wint de partij de punten die ze aan het standpunt heeft gegeven. De andere partij krijgt dan niets. Het standpunt voor het regeerakkoord wordt op een nieuw kaartje geschreven. Daarop wordt een aantekening gemaakt: 'Partij X: volledige punten' en 'Partij Y: geen punten.' In veel gevallen zullen de partijen voor een compromis kiezen. Dat kan wanneer standpunten gedeeltelijk overeenkomen of twee standpunten kunnen worden samengevoegd. In het

geval van een compromis moeten beide partijen de punten verdelen, overeenkomstig de bijdrage aan het compromis: 'Partij X: de helft van de punten' en 'Partij Y: de helft van de punten..' In sommige gevallen kan dit ook een vierde of een derde zijn. Bij het formuleren van een compromis of de toedeling van de punten zal de docent af en toe hulp moeten bieden. Meestal gaat het om een interpretatieprobleem. Deze procedure wordt herhaald totdat beide partijen tot een volledig regeerakkoord van tien standpunten zijn gekomen. De leerlingen leggen de kaartjes die tot het compromis hebben bijgedragen onder het kaartje van het regeerakkoord. Zo weten de partijen welke partijstandpunten tot het regeringsstandpunt hebben bijgedragen en wat de uiteindelijke score bij de puntentelling wordt. Om het *free rider*-effect tegen te gaan kan de docent ervoor kiezen om met één leerling van elke partij te werken. Zo gaat iedere leerling afzonderlijk de onderhandeling aan met iemand uit een andere partij. Denk eraan dat iedere leerling dan wel eigen kaartjes heeft met de standpunten en de waardering van de partij.

Standpunt partij A
(Waardering: 8)

Regeerakkoord
Compromisstandpunt 1

Score partij A = 4

Standpunt partij B
(Waardering: 6)

Partij A helft van de punten
Partij B helft van de punten

Score partij B = 3

Ronde 5 - Mijn belofte scoort

In deze ronde kunnen van beide partijen de scores worden uitgerekend. De kaartjes worden omgedraaid. Vaak gaat het om een compromis, omdat men uiteindelijk toch een deel van de standpunten gerealiseerd wil zien; al was het maar om een paar punten te kunnen scoren (geen bijdrage is geen punten). Wanneer partij X tien punten aan het oorspronkelijke standpunt gaf, maar dit standpunt voor ongeveer de helft herkenbaar is in het compromis, dan krijgt partij X vijf punten. Halve punten mogen daarbij tot een hele punt worden afgerond. De punten worden per partij opgeteld. De partij met de hoogste score heeft uiteindelijk het spel het beste gespeeld.

Ronde 6 - Ook jullie belofden van alles!

In totaal kunnen er 55 punten worden behaald. Dat lukt alleen wanneer alle standpunten volledig overeenkomen of wanneer beide partijen de standpunten van één partij overnemen. Beide situaties zullen zich niet vaak voordoen. Alle partijen moeten water bij de wijn doen, wil men de eigen standpunten (deels) gerealiseerd zien. Wie minder dan 55 punten haalt heeft meer beloofd te willen doen dan uiteindelijk zal gebeuren: 'Ze beloven van alles!' ◀

Radboud Burgsma

Recensie

Jeroen Boschma en Inez Groen, **Generatie Einstein: slimmer, sneller en socialer. Communiceren met jongeren van de 21e eeuw** (derde druk), Pearson Education Benelux, derde druk, Amsterdam 2008 (eerste druk 2007), 190 pagina's, ISBN 9043014953, € 24,95.

Frits Spangenberg en Martijn Lampert, **De grenzeloze generatie en de eeuwige jeugd van hun opvoeders**, Nieuw Amsterdam, Amsterdam, 2009, 285 pagina's, ISBN 9046806746, € 19,95.

Jan de Kievid is gepensioneerd docent Lerarenopleiding Maatschappijleer tweedegraads bevoegdheid in Amsterdam.

Beelden van jongeren als ideologie

Jan de Kievid

Generatie Einstein: slimmer, sneller en socialer en De grenzeloze generatie en de eeuwige jeugd van hun opvoeders zijn boeken met een verschillende visie op dezelfde generatie jongeren die in de tweede helft van de jaren tachtig zijn geboren. Jan de Kievid vergelijkt beide visies en stelt dat beide generaties niet echt bestaan.

Eind 2007 verscheen een boek over de *Generatie Einstein*, geboren na 1988. Dit bleek de 'eerste generatie jongeren sinds de Tweede Wereldoorlog die zich laat kenmerken door positieve eigenschappen'. De generatie is sociaal, maatschappelijk betrokken, trouw, op zoek naar intimiteit, zakelijk en *mediasmart* en heeft als waarden authenticiteit, respect, zelfontplooiing. Deze jongeren zijn, kortom, slimmer, sneller en socialer. Zij treden vol zelfvertrouwen de wereld tegemoet, 'die zij in alle opzichten beter begrijpen en doorhebben dan hun voorgangers'. Daardoor hebben ze 'beter grip op alles wat er gebeurt' dan de oudere generaties. De toekomst ziet er goed uit met deze jongeren die 'perfect zijn aangepast aan de eisen van deze tijd en daarin helemaal hun weg vinden'. Eind 2009 klonk een heel ander geluid. Bij bureau Motivaction verscheen een boek over de *grenzeloze generatie*. Deze generatie, geboren na 1986, is escapistisch, wil vooral genieten, is gericht uit uiterlijk, *kicks* en *thrills*, heeft weinig belangstelling voor maatschappij en milieu, denkt traditioneler over man-vrouwrollen en positiever over geweld. Dat komt vooral omdat ouders en anderen te weinig gezag doen gelden en te weinig grenzen stellen. De toekomst ziet er niet zo rooskleurig uit als 'een groeiende groep steeds meer op zichzelf let, zichzelf als rechthebbende opstelt, en steeds minder om de samenleving als geheel geeft'. Volgens de auteurs kan dat een *sociale tijdbom* worden.

Totaal anders

Toch hebben beide boeken veel gemeen. De eenheid van het sociale leven is de generatie, waarbij klasse, opleidingsniveau, sekse en godsdienst er niet

toe doen. De auteurs gaan ervan uit dat jongeren tegenwoordig los van zulke achtergronden hun eigen vrije keuzen maken. De jongeren groeien op in een 'totaal andere wereld' dan de vorige generatie (*Generatie Einstein*) en de wereld ziet er voor hen 'fundamenteel anders uit dan voor hun ouders en grootouders' (*Grenzeloze Generatie*).

Beide boeken gebruiken één dominante verklaring voor de toegejuichte of betreurde ontwikkelingen. De motor van de geschiedenis is in *Generatie Einstein* de digitale revolutie, terwijl in *Grenzeloze Generatie* het wegvallen van gezag en grenzen deze problematische generatie heeft gebaard. Andere verklarende factoren komen nauwelijks aan bod. Het inzicht dat er in een samenleving tegelijkertijd meerdere, en ook tegenstrijdige, tendensen zijn is aan hen niet besteed. De boeken bieden simpele beelden over het verleden: voor *Generatie Einstein* was het vroeger vooral slechter, voor *Grenzeloze Generatie* op wezenlijke punten juist beter. Toen hadden mensen nog iets voor elkaar over en was er meer sociale cohesie en controle. Beide boeken zijn pretentius en hebben een boodschap. Ze beweren op een heel andere en nieuwe manier naar jongeren te kijken. De boodschap van *Generatie Einstein* is dat ouderen hun negatieve vooroordelen over jongeren moeten laten varen en deze veelbelovende generatie ruimte moeten geven. In *Grenzeloze Generatie* moeten de ouders en instanties weer hun verantwoordelijkheid nemen om jongeren op het rechte pad te brengen.

Suggesties

Grenzeloze Generatie heeft een mooie literatuurlijst, maar op grond van welke onderzoeken de auteurs hun beeld construeren, blijft verborgen. Deze auteurs uit de marketingsector lijken er wel een belang bij hebben. Zij hebben het zelfbeeld van veel jongeren tot *werkelijkheid* verheven. Het verkoopt natuurlijk goed als mensen worden aangesproken op hoe zij zichzelf zien.

De auteurs van *Grenzeloze Generatie* zetten zich af tegen populaire beelden over de jeugd. Dat is 'eigenlijk journalistiek, geen wetenschap'. Zij hebben zelf twaalf jaar representatieve enquêtes gehouden onder verschillende generaties over hun waarden en motivaties. De resultaten daarvan worden in het boek gepresenteerd, maar als de auteurs ze bespreken

en verklaren, doen ze dat met dezelfde noties die ze eerder als *journalistiek* te licht hebben bevonden. Nergens betrekken zij daarbij resultaten van sociaalwetenschappelijk jeugdonderzoek. Daardoor schrijven ze, of wekken ze de indruk, dat het aantal schoolverlaters zonder diploma/startkwalificatie schrikbarend stijgt (daalt al een eeuw geleidelijk), de jeugdcriminaliteit stijgt (is min of meer stabiel) en er steeds meer echtscheidingen komen (is al geruime tijd stabiel). Zulke *feitelijke* suggesties worden gekoppeld aan het perspectief van gebrek aan gezag en grenzen. Andere manieren van interpreteren komen niet aan bod. Zeer zwak is dat problemen die jongeren hebben of veroorzaken eenzijdig aan een te vrije opvoeding worden toegeschreven, zonder enige onderbouwing uit onderzoek. Het is ook mogelijk dat vooral te streng opgevoede kinderen in de problemen komen, juist omdat zij niet hebben leren onderhandelen en zich flexibel opstellen. In de opgenomen interviews met ouders, kinderen en deskundigen komen praktisch alleen mensen aan het woord die in hoofdlijn de interpretatie van de auteurs delen. De talloze uitvergroete citaten en de foto's bevestigen allemaal het beeld van geen grenzen stellende ouders en gemak- en genotzuchtige egocentrische jongeren. Storend is ook dat de schrijvers belangrijke begrippen verkeerd hanteren. Ze schijnen te menen dat een onderhandelingshuishouding hetzelfde is als *laisser-faire*-achtig of antiautoritair opvoeden. Ook haspelen zij hopeloos met middengroepen, middenklassen en burgerij, waarbij ook mensen met lage inkomens en de arbeidersklasse bij de middengroepen of de burgerij worden ingedeeld. Dat maakt het vaak onduidelijk over wie het eigenlijk gaat. Volgens de auteurs zijn klasse, opleidingsniveau, sekse en godsdienst tegenwoordig niet meer van belang bij de verklaring van opvattingen en gedrag. Uit een onderzoek van Paul de Beer bleek echter dat zulke achtergronden sinds de jaren negentig juist weer een sterkere verklaarende waarde hebben gekregen.¹

Zeggen en doen

De auteurs plaatsen geen kritische kanttekeningen bij hun eigen onderzoek; dat waarden en opvattingen niet automatisch met gedrag samenvallen en dat wat mensen zeggen en wat ze doen

niet hetzelfde hoeft te zijn, lijkt hen onbekend. Ook wordt er met geen woord gerept over sociaal wenselijke antwoorden, terwijl het denken van jongeren - ondanks hun pretentie van individualiteit - sterk door groepsdruk wordt beïnvloed. Ook als enquêteresultaten zulke vertekeningen niet zouden vertonen, is het de vraag of ze voor de jongste generatie zo verontrustend en bijzonder zijn, afgezien van de 24 procent die lichamenteel geweld af en toe acceptabel vindt. Op totaal 108 items scoren de huidige jongeren van 15 tot 22 jaar in 2007/2008 in 31 gevallen significant hoger of lager dan hun leeftijdgenoten een decennium eerder. In vier gevallen zijn ze minder zelfgericht en gemakzuchtig geworden, in zeven is dat niet duidelijk, maar twintig keer gaan ze meer de egocentrische gemakzuchtige kant uit. In twee derde van die gevallen geldt dat echter ook voor ouderen. Meestal betreft het milieu, bij uitstek een onderwerp waarvoor in golven belangstelling bestaat. Dit *lage* milieubewustzijn zegt dus weinig over de jongste generatie. Bij de vijf items over sekserollen is de jongste generatie maar in één geval traditioneler gaan denken. Kortom, het is erg overtrokken te menen dat men met een echt andere jongste generatie te heeft maken.

Cultuurpessimisme

Hoewel de auteurs alleen vergelijkbare gegevens over het afgelopen decennium presenteren, suggereren ze dat het vroeger beter was, maar wat te denken van jongens uit de arbeidersklasse (toen de grote meerderheid van de bevolking), zoals in 1924 beschreven door Van Wijk, directeur van clubhuis De Arend in Rotterdam. Hij schreef: 'Hij heeft steeds een of andere lichamelijke behoefte: hij moet olienoten eten of caramels snoepen of wateren of rooken... Hij moet altijd wat kopen en zal dus nooit iets bezitten... Hij is slordig, vooral op de boel van een ander... Hij kankert en is gemakkelijk ontevreden te maken; maar altijd op ze en nimmer op zichzelf. En hij stelt in geen enkele geestelijke of ideële zaak eenig belang...'²

Precies deze jongeren hebben Nederland na 1945 weer opgebouwd, maar de zorgen om de jeugd werden toen eerder groter dan kleiner, zoals blijkt uit het beroemde of beruchte rapport *Maatschappelijke verwildering van de jeugd* van de befaamde pedagoog M.J. Langeveld uit

1952.

Ook *Grenzeloze Generatie* past in deze cultuurpessimistische traditie, die zich altijd het meeste zorgen maakte over de lagere klassen. Nadat sociale klasse en opleidingsniveau eerst als irrelevant ter zijde zijn geschoven en door een aantal mentaliteitsgroepen zijn vervangen, blijken aan het einde van het boek toch weer de jongeren met de lagere opleidingsniveaus het meest problematisch te zijn. Deze jongeren (niet minder dan 41 procent) krijgen het merkwaardige etiket *buitenstaanders* opgeplakt.

Eendimensionaal

Iedereen komt wel *Einstein-jongeren* en *grenzeloze jeugd* tegen. Vooral beelden van die ongeïnteresseerde gemak- en genotzoekers zijn voor veel mensen herkenbaar. Beide boeken schetsen echter een uiterst generaliserend en eenzijdig beeld vanuit een eendimensionale kijk op maatschappelijke ontwikkelingen. De boeken zijn vooral interessant om te zien hoe - vanuit de visie van de auteurs - ideologisch gekleurde beelden van jongeren worden geconstrueerd. Het is voor docenten belangrijk om daar zicht op te hebben. Dan zijn zij beter voorbereid op discussies met schoolleiders die, zonder veel contact met leerlingen, het ene of juist het andere boek als 'waarheid' over de huidige jeugd hebben omarmd.

De docent Maatschappijleer mag blij zijn dat de *Einstein-generatie* en de *grenzeloze generatie* niet echt bestaan. Voor de eerste zou Maatschappijleer overbodig zijn, want die begrijpt de samenleving al beter dan de vorige generatie, dus ook beter dan de docent. Met de verwende grenzeloze generatie zou er eigenlijk geen beginnen aan zijn. Vooral docenten Maatschappijwetenschappen op het vwo mogen de auteurs evenwel ook dankbaar zijn. Beide boeken bieden prachtig materiaal om kritisch te bekijken, want de leerlingen (*Einstein* of *grenzeloos* of geen van beide) begrijpen best dat beide beelden niet allebei tegelijk *waar* kunnen zijn.

Noten

1. In: J.W. Duyvendak en M. Hurenkamp, *Kiezen voor de kudde*, Van Gennep, Amsterdam, 2004, p.33.
2. Geciteerd in: *Pedagogiek*, 2009, no. 3, pp. 243-245.

Nieuwe voorzitter

Op de jaarvergadering van 5 februari is Hans Teunissen gekozen tot voorzitter van de NVLM. Hij is de opvolger van Arthur Pormes, die de vereniging sinds 2002 heeft geleid. Arthur Pormes blijft nog wel aan als bestuurlid.

Maatschappijwetenschappen

Staatssecretaris van Onderwijs Marja van Bijsterveldt heeft Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) gevraagd een vernieuwingstraject voor het vak Maatschappijwetenschappen te begeleiden op basis van het door de vervolgcommissie Schnabel uitgewerkte examenprogramma. Een syllabuscommissie van het College voor Examens (CvE, de vroegere CEVO) zal een syllabus opstellen. Daarnaast starten in 2011 *pilots* op een aantal scholen. Er komen *pilots* met één cohort vwo en met twee cohorten havo. De *pilots* worden in 2014 afgesloten en geëvalueerd. Vervolgens moet er lesmateriaal worden gemaakt en zullen docenten worden nageschoold. De invoering van het nieuwe programma voor alle scholen zal in 2016 zijn. Het eerste havo-examen 'nieuwe stijl' zal dus in 2018 worden afgenomen, in 2019 volgt het vwo. De staatssecretaris vindt dat één of meer onderdelen van het voorgestelde programma van het

centraal examen naar het schoolexamen moeten verhuizen, zodat maximaal 60 procent van het programma centraal wordt geëxamineerd. Daarnaast is zij met het CvE van mening dat domein B uit het vwo-programma (met de context Religie) minder geschikt is voor centrale examinering en moet dus in elk geval naar het schoolexamen worden geplaatst.

SLO zoekt scholen die interesse hebben om aan de *pilot* mee te doen. De voorbereidingen starten in 2011, het pilotjaar is 2011-2012. Daarnaast zoekt SLO belangstellenden voor de ontwikkeling van lesmateriaal voor het nieuwe examenprogramma, dit start in augustus 2010. Informatie en aanmeldingen bij Lieke Meijs: l.meijs@slo.nl.

MBO

De MBO Raad zal op verzoek van staatssecretaris Van Bijsterveldt voor mei 2010 een vernieuwd brondocument Burger­schap aan haar voorleggen, conform de uitgangspunten in haar brief van november 2009. In dat kader heeft de MBO Raad een extern adviseur aangetrokken. Het NVLM-bestuur heeft begin maart in een gesprek met deze adviseur de NVLM-visie op burgerschap in het mbo voor het voetlicht gebracht. Wij gaan ervan uit dat het nieuwe brondocument meer kenniselementen zal bevatten dan het bestaande *Brondocument Leren, Loopbaan en Burgerschap*.

Contributie

De jaarvergadering op 5 februari heeft de contributie ongewijzigd vastgesteld op 25 euro voor leden die na het eerste verzoek (dat voor 1 maart zal worden gedaan) hun contributie betalen. Voor leden die na 1 mei betalen, wordt daar bovenop 2,50 euro administratiekosten gerekend.

Examenbesprekingen 2010

Het bestuur krijgt de laatste jaren veel klachten over de verschillende visies op examen­vragen die blijken uit de verslagen van de examenbesprekingen op de verschillende locaties in het land. Om voor een eenduidig verslag te zorgen, zal de NVLM dit jaar alle examenbesprekingen in Utrecht organiseren. Bij hoge opkomst kunnen dat twee of drie gelijktijdige besprekingen over het examen van één schooltype zijn. Direct na afloop

van de besprekingen zullen de notulisten van de besprekingen één verslag componeren dat op de NVLM-website zal worden geplaatst. Zodra de locatie en de data van de examenbesprekingen bekend zijn, vindt u die op www.nvml.nl.

Rob wil meer Maatschappijleer

Op 17 februari kwam de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) met het advies *Vertrouwen op democratie*. Volgens de Raad is de kloof tussen de politiek en de samenleving onaanvaardbaar groot. Dat wordt - zo stelt de Raad - ondermeer veroorzaakt doordat grote groepen te weinig kennis over ons staatsbestel hebben. Daarom is het volgens de Raad dringend nodig dat er in het reguliere onderwijs meer aandacht voor Maatschappijleer en Staatsinrichting komt. U vindt het rapport op www.raadopenbaarbestuur.nl. Op forum.raadopenbaarbestuur.nl kunt u zelf uw mening over het advies geven en reageren op de stelling: 'Op scholen moet meer aandacht voor Maatschappijleer en Staatsinrichting zijn'. Alle reacties zullen worden samengevat en aan de (volgende) minister van Binnenlandse Zaken worden aangeboden.

NVLM-bestuur

Hans Teunissen, voorzitter

telefoon: 06-28125692

e-mail: hansteunissen@nvml.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 06-40755812

e-mail: coengelink@nvml.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tomstroobach@nvml.nl

Arthur Pormes

e-mail: arthurpormes@nvml.nl

Ingrid Faas, ledenadministratie

e-mail: ingridfaas@nvml.nl

Rob van Otterdijk

e-mail: robvanotterdijk@nvml.nl

Felix van Vugt

e-mail: felixvanvugt@nvml.nl

Patricia Leenders

e-mail: patricialeenders@nvml.nl

Ruth Esselink, aspirant-bestuurslid

e-mail: ruthesselink@nvml.nl

www.nvml.nl

Girekening NVLM: 1889654

Gesignaleerd

Jongeren en nieuwsmedia

Dat jongeren hun nieuws per se mobiel zouden willen, zelf graag bijdragen aan de nieuwsvoorziening of in jongerenuitgaven een alternatief voor volwassen dagbladen zien, blijken hardnekkige mythen. Deze mythen komen onder meer voort uit de onterechte benadering van jongeren als een homogene groep. Er blijkt juist een sterk onderscheid te zijn tussen jongeren die regelmatig dagbladen lezen en jongeren die zelden dagbladen lezen, ten aanzien van hun beweegredenen om zich te over nieuws informeren, hun keuze van nieuwsmedia en de mate waarin zij aan de maatschappij deelnemen.

Deze conclusies zijn weergegeven in het onderzoeksrapport *Jongeren, nieuwsmedia en betrokkenheid* van Nico Drok (Hogeschool Windesheim) en Fifi Schwarz (Stichting Krant in de Klas). Het rapport bevat een uitgebreide analyse van een onderzoek waaraan ruim duizend Nederlandse jongeren in de leeftijd van 15 tot 29 jaar hebben deelgenomen.

Meer informatie:

www.jongerennieuwsmediaenbetrokkenheid.nl

Nieuwsticker en Digizine

Actualiteit in de klas is een belangrijk onderwijs-thema. Noordhoff Uitgevers speelt hierop in via de

Nieuwsticker en het nieuwe *Digizine*. Een leuke en nuttige manier om scholieren op een andere manier kennis te laten verwerven.

De *Nieuwsticker Mens en Maatschappij* is een digitale nieuwsbrief die twee keer per maand verschijnt voor de vakken Geschiedenis, Aardrijkskunde, Maatschappijleer, Economie en het leergebied Mens en Maatschappij. De nieuwsbrief is voor iedereen online toegankelijk. Hij bestaat uit enkele geschreven en audiovisuele korte berichten met enkele vragen, die geschikt zijn gemaakt voor het onderwijs. 'Wij kijken naar actueel materiaal dat didactisch bruikbaar is in de les', vertelt René Houtzager, een van de beide auteurs. 'Het is heel leuk en nuttig voor scholieren om hun leerstof te laten verrijken met actuele gebeurtenissen', vult de andere auteur Ruben Rump aan. Als opvolger van de *Nieuwsticker* verschijnt in het voorjaar het nulnummer van het *Digizine 'Mens en Maatschappij'* op de methodesites van Noordhoff Uitgevers. Het *Digizine* is een onlinemagazine met actueel lesmateriaal, artikelen, filmpjes en andere multimediale uitstapjes over allerlei onderwerpen. Het is net als de *Nieuwsticker* een leuke en unieke manier om leerlingen op een andere wijze kennis te laten verwerven en verwerven.

Informatie: <http://referentiemateriaalvo.noordhoff.nl/pincode/digizine/actueel.htm> (Digizine Pincode) en <http://nieuwsticker.mensenmaatschappij.noordhoff.nl> (Nieuwsticker).

Face This

Mode genereert een hoop geld. Geld dat doorgaans in de zakken van de diverse modelabels vloeit. Zou het niet mooi zijn wanneer leerlingen uit ontwikkelingslanden ook een label hadden, waarmee zij geld zouden verdienen? Met *Face This* wordt geprobeerd daarmee een beetje in de buurt te komen. T-shirts van *Face This* zijn namelijk T-shirts waarvan de prints op tekeningen van leerlingen uit ontwikkelingslanden zijn gebaseerd. En alle opbrengsten vloeien weer terug naar de onderwijsinstellingen waar deze tekeningen gemaakt zijn. Zo wil stichting *Face This* met haar T-shirts hun onderwijs draagbaar maken. Letterlijk en figuurlijk.

Informatie: www.facethis.nl

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleiden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Bas Banning, Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Christine Elout, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Hessel Nieuwelink, Gerard van Rossum, Anique ter Welle, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Omslagfoto

Lizzy Kalisvaart

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: uitgeverij@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail menp@publiek-politiek.nl

www.maatschappijenpolitiek.nl

Abonnementenprijs M & P 2010

€46,50 per jaar. Studenten €39,70. Scholen

en instellingen €50,90. M & P verschijnt

acht keer per jaar. Losse nummers €6,20

(exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

**Het komende nummer van
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 3 mei**

Voortgezet onderwijs bij DAMON

HAVO

onderbouw

VWO

www.damon.nl/wijswoorden

Wijs Worden komt tegemoet aan de grote vraag naar burgerschap, ethiek, filosofie en maatschappelijke oriëntatie op VMBO en HAVO. De methode is bruikbaar in de basisvorming bij die vakken waar 'verantwoordelijk handelen' een belangrijk thema vormt. Daarmee is *Wijs Worden* een breed inzetbare methode.

Inhoudelijk zwaartepunt: verantwoordelijkheid, burgerschap en ethiek.

Didactisch zwaartepunt: zowel zelfwerkzaamheid als met elkaar leren ontdekken.

Waarin onderscheidt het docentenboek bij ieder deel van *Wijs Worden* zich van de meeste andere docentenboeken?

Er worden niet alleen antwoorden gegeven op de vragen en opdrachten die in het werkboek staan maar ook vraag- en antwoordsuggesties op vragen en antwoorden die leerlingen in de klas kunnen geven. Daarnaast (wetenschappelijke) achtergrondinformatie en literatuurverwijzingen. Tot slot uitgebreide informatie over de illustraties in het leerboek.

www.damon.nl/wnw

In onze samenleving wordt sinds enkele jaren gedebatteerd over vraagstukken die te maken hebben met burgerschap, met morele verantwoordelijkheid, met de plaats van levensbeschouwingen in onze samenleving en met onze basiswaarden van vrijheid, gelijkwaardigheid, tolerantie en democratie. Daarmee is kort de achtergrond geschetst waartegen de leerling in de methode *Wegen Naar Wijsheid* (WNW) kennismaat met levensbeschouwelijke vragen en antwoorden daarop. Uiteindelijk gaat het in WNW ook om het bijdragen aan het vermogen tot kritische reflectie op de levensbeschouwelijke en morele dimensie zoals die maatschappelijk maar ook binnen de opgroeiende persoon van de leerling aanwezig is; voor deze kritische reflectie op het levensbeschouwelijke wordt binnen WNW de term 'filosofie' gehanteerd.

WNW is bruikbaar binnen het vak maatschappijleer/wereldoriëntatie en filosofie/levensbeschouwing.

Docenten kunnen beoordelingsexemplaren aanvragen van de leer- en werkboeken (= 50% korting) via de website of info@damon.nl

Vraag tevens de gratis educatieve catalogus 2010 aan bij Uitgeverij DAMON, Pb 2014, 6020 AA Budel, telefoon 0495 - 499 319, info@damon.nl, www.damon.nl